

نظریه و روش تحقیق در ادبیات تطبیقی

نخستین کارگاه آموزشی

علی رضا انوشیروانی*

فرهنگستان زبان و ادب فارسی به منظور آشنایی با نظریه‌ها و روش تحقیق در ادبیات تطبیقی در روزهای ۲۷ و ۲۸ تیرماه ۱۳۹۱ کارگاهی با همین عنوان برگزار کرد. اعضای هیئت علمی و دانشجویان دکتری رشته‌های ادبیات فارسی و خارجی و سایر رشته‌های علوم انسانی و هنر دانشگاه‌ها برای شرکت در نوبت اول این کارگاه اولویت داشتند. گروه ادبیات تطبیقی فرهنگستان در مرحله اول، پس از بررسی کارنامه علمی ۱۳۰ متقاضی، ۳۰ نفر از آنان را برای شرکت در اولین کارگاه پذیرفت. از این عده، ۲۰ نفر عضو هیئت علمی و ده نفر دانشجوی دوره‌های دکتری دانشگاه‌های کشور بودند. شرکت‌کنندگان نوبت اول از میان دانشگاه‌های زیر برگزیده شده بودند:

دانشگاه فرهنگیان اصفهان، دانشگاه اصفهان، دانشگاه پیام نور (در تهران و شهرستان‌ها)، دانشگاه سمنان، دانشگاه رازی کرمانشاه، دانشگاه گیلان، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه مازندران، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه هنر کرج، دانشگاه یاسوج، دانشگاه شیراز، دانشگاه بوعلی‌سینای همدان، دانشگاه اراک، دانشگاه تهران، دانشگاه خلیج فارس بوشهر، و فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

موضوعات مورد بحث در کارگاه بدین شرح بود: ۱. تاریخچه ادبیات تطبیقی در ایران؛ ۲. پیدایش و رشد ادبیات تطبیقی در فرانسه؛ ۳. نظریه‌ها و روش‌های سنتی

* عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز

و عضو وابسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی

پیام‌نگار: anushir@shirazu.ac.ir

تحقیق در ادبیات تطبیقی؛ ۴. تصویرشناسی و سفرنامه‌ها؛ ۵. رنه ولک و بحران ادبیات تطبیقی و پیدایش مکتب جدید ادبیات تطبیقی؛ ۶. سیر تحولات نظری و روش تحقیق در ادبیات تطبیقی از دهه ۱۹۶۰ تا امروز (شامل این محورها: مطالعات بینارشته‌ای ادبیات تطبیقی، ادبیات تطبیقی و مطالعات فرهنگی، ادبیات تطبیقی و نقد پسااستعماری، ادبیات جهان)؛ ۷. ادبیات تطبیقی و سینما؛ ۸. ادبیات تطبیقی و ترجمه‌پژوهی.

روز سه‌شنبه ۲۷ تیرماه، نخستین کارگاه آموزشی نظریه و روش تحقیق در ادبیات تطبیقی با سخنرانی علی‌رضا انوشیروانی، دبیر علمی کارگاه، درباره ضرورت برگزاری و اهداف کارگاه آغاز شد. پس از مراسم افتتاحیه، ایلمیرا دادور، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، اولین جلسه کارگاه آموزشی خود را در موضوع «ادبیات تطبیقی و سفرنامه‌ها و تصویرشناسی» در نوبت صبح روز اول برگزار کرد.

پس از آن، در نوبت بعدازظهر روز نخست، انوشیروانی در دو جلسه درباره «نظریه و روش تحقیق ادبیات تطبیقی از آغاز نیمه دوم قرن بیستم تا زمان حاضر» سخن گفت. وی تلاش کرد تا نشان دهد که نظریه واحدی در قلمرو ادبیات تطبیقی وجود ندارد و ما با مجموعه‌ای از نظریه‌ها روبه‌رو هستیم که گاه با یکدیگر تناقض دارند. انوشیروانی توجه شرکت‌کنندگان در کارگاه را به تحول و پویایی نظریه‌ها و روش تحقیق در ادبیات تطبیقی جلب کرد و رشد و توسعه علمی این رشته را در فضای دانشگاهی ایران منوط به راه‌اندازی آن به صورت یک گروه دانشگاهی مستقل با همکاری استادان متخصص ادبیات تطبیقی و استادان ادبیات ملی و خارجی و سایر رشته‌های علوم انسانی و هنرها دانست.

در دومین روز این کارگاه آموزشی، بهمن فرمان‌آرا، کارگردان و فیلم‌ساز مشهور کشورمان، با نمایش یکی از فیلم‌های خود با عنوان *سایه‌های بلند باد* در موضوع «ادبیات و سینما» سخن گفت. فرمان‌آرا در سخنرانی خود به بررسی اقتباس سینمایی از آثار ادبی پرداخت و نشان داد که متن نوشتاری چگونه به متن دیداری تبدیل می‌شود. ابوالحسن نجفی، مدیر گروه ادبیات تطبیقی، دیگر مدرس این کارگاه بود که در باب ترجمه‌پژوهی سخن گفت. نجفی با آوردن مثال‌ها و نمونه‌های متعدد از ترجمه‌های مختلف، از جمله ترجمه‌های اشعار حافظ به زبان‌های خارجی، به ظرافت‌ها و پیچیدگی‌های ترجمه و نقش مترجم پرداخت.

شرکت‌کنندگان سپس از گروه‌های واژه‌گزینی و فرهنگ‌نویسی فرهنگستان بازدید کردند. علی مهرامی، کارشناس گروه واژه‌گزینی، و ابوالفضل خطیبی، معاون گروه فرهنگ‌نویسی، این گروه‌ها را به بازدیدکنندگان معرفی کردند و به پرسش‌های آنان پاسخ گفتند.

آخرین برنامه روز دوم کارگاه میزگردی در موضوع «چشم‌انداز ادبیات تطبیقی در ایران» بود که با حضور نجفی، انوشیروانی و دادور برگزار شد. در این میزگرد، مباحث بنیادین ادبیات تطبیقی، از جمله اصول گزینش و معیارهای انتخاب متون برای مطالعات تطبیقی و ویژگی‌ها و توانمندی‌های علمی مدرسان این رشته در ایران، مطرح شد که بسیار مورد توجه حاضران قرار گرفت.

در مراسم پایانی کارگاه که با حضور آقای دکتر غلامعلی حدّاد عادل، رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی، برگزار شد، دبیر علمی کارگاه ضمن تشکر از حمایت‌های بی‌دریغ ریاست فرهنگستان در برگزاری کارگاه به ضرورت راه‌اندازی رشته ادبیات تطبیقی در دانشگاه‌های ایران پرداخت و ضمن اشاره به اولویت‌های پژوهشی گروه ادبیات تطبیقی فرهنگستان گفت: «همان‌طور که در شماره اول ویژه‌نامه ادبیات تطبیقی اشاره کرده‌ایم، هدف ما در گروه ادبیات تطبیقی تبیین نظریه‌های جدید، روش تحقیق و تعیین قلمرو پژوهش در ادبیات تطبیقی است. هر روز به جمع استادان و دانشجویان بااستعداد و علاقه‌مند به تحصیل در این دانش بینارشته‌ای که با نقد ادبی پیوندی ناگسستنی دارد افزوده می‌شود و جا دارد که سیاست‌گذاران آموزش عالی کشور به این شاخه جدید از علوم انسانی عنایت بیشتری مبذول دارند». او اعلام کرد که گروه ادبیات تطبیقی فرهنگستان به وظیفه ملی و علمی خود عمل کرده و سال گذشته برنامه‌های آموزشی و راهبردی خود را به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و شورای تحول در علوم انسانی ارسال کرده و هم‌چنان منتظر دریافت پاسخ است تا کار را ادامه دهد. دبیر علمی کارگاه تأکید کرد که نوگشایی رشته ادبیات تطبیقی در ایران در جایگاه یک گروه دانشگاهی مستقل ضرورتی علمی و مهم‌تر از آن فرهنگی است. ادبیات تطبیقی قادر است که نه تنها ادبیات فارسی و ادبیات‌های خارجی بلکه علوم انسانی را به هم ارتباط دهد و، بدین‌سان، در شناساندن فرهنگ و ادب پربار ایران به جهانیان نقش مؤثری ایفا کند.

در مراسم پایانی، پس از قدردانی از مدرسان این دوره و اعطای گواهینامه به شرکت‌کنندگان، دکتر حداد عادل در سخنان کوتاهی به تشریح ساختار، وظایف و دستاوردهای فرهنگستان زبان و ادب فارسی پرداختند. ایشان به متقاضیانی که خواهان ادامه این کارگاه در سطوح پیشرفته و به صورت مستمر بودند قول مساعدت دادند و اشاره کردند که ترتیبی اتخاذ خواهد شد تا سایر متقاضیان نیز بتوانند در نوبت‌های بعدی این کارگاه شرکت کنند.

با توجه به نظرات شرکت‌کنندگان در برگه‌های ارزیابی، این کارگاه در رسیدن به اهداف خود موفقیت چشمگیری داشته، و با طرح نظریه‌ها و روش‌های تحقیق علمی در ادبیات تطبیقی و نشان دادن کج‌راهه‌ها و بدفهمی‌ها موفق شده است که پژوهش‌های ادبیات تطبیقی را، چنان‌که مورد نظر ریاست فرهنگستان بوده، در مجاری مطلوب هدایت کند و دستاوردهای نوین این رشته را در حوزه نظریه و روش تحقیق به نسل جوان نشان دهد.